

SEMINAR O NIČEOVOM ZARATUSTRI

Karl Gustav Jung

From 1934 to 1939, the subject of Jung's seminar was Nietzsche's infamous work *Thus Spoke Zarathustra*. For C. G. Jung, *Zarathustra* was an invaluable demonstration of the unconscious at work. The original two – volume edition of Jung's lively seminar on Nietzsche's *Zarathustra* has been an important source for specialists in depth psychology. Nietzsche and Jung are two icons of the twentieth century philosophical and psychological thought, and this work reveals the extraordinary connection between them. This seminar on Nietzsche's *Zarathustra* is a magisterial enterprise to any perceptive reader of Jung's millennial magnitude. Ilija Kapičić translated and prepared this work.

Predavanje III

18. maj 1938

Prof. Jung: Ovdje je pitanje Miss Hannah: „U razgovoru o volji za moć u poglavlju o „Samoprevazilaženju“ rekli ste da je Niče kao čovjek koji nije uspio u životu uvijek bio zaokupljen pokušajem da učini da se tako osjeća. U „Najtišem času“, međutim, od njega se zahtijeva krajnje potčinjavanje. Interesovalo bi me veoma mnogo da znam da li je za Niče bilo u domenu mogućeg da se potčini, zbog položaja u kojem se nalazio?“

Dakle, ovdje se bavimo prijetećim upadom nesvjesnog, i što će on učiniti u vezi toga. Kako on dočekuje taj sudar ili napad prilično je dirljivo pitanje. To je bilo između 1880. i 1890, u vrijeme kada su racionalizam i materijalizam bili u punom zama-hu, kada je svaka nauka bila čak više specijalizovana nego danas. Obrazovani ljudi, akademski ljudi i tako dalje, ponosili su se činjenicom da su samo specijalisti i apsolutni vladari na svom području. Naravno, to je još uvijek slučaj, ali to više nije tako popularno, jer opšta publika je postala više kritična u tom pogledu, više skeptična. Ali, ne vidim kako je Niče u to vrijeme mogao prihvatiti takvu situaciju, kako ga je mogao drugačije dočekati. Mislim da mu je bilo skoro nemoguće da učini nešto drugo – nesposoban sam da vidim drugu mogućnost – osim, pod jednim uslovom: „*In habentibus symbolum facilius est transitus*“. Sasvim slučajno, ovaj zanimljivi odlomak pronašao sam u latinskom tekstu iz XVI vijeka jednog od mojih starih hermetičkih filozofa, gdje on čini ovu tajnovitu izjavu, koja znači: „Za one koji imaju simbol lakši je prelazak s jedne strane na drugu, preobražaj“. Drugim riječima, onima koji nemaju simbol biće veoma teško da učine prelazak.¹ Naravno, to zvuči tačno kao da je on govorio o ljudskim bićima; a on je govorio o *bićima*, ali ne o *ljudskim* bićima – nego o hemijskim supstancama, metalima, koji se kao što znate od alhemičara razumiju kao *humunculi*, mali ljudi od olova, željeza ili bakra. Oni su duše hemijskih supstanci, a pretpostavljalo se da bi te duše ili metali koji imaju simbol imali manje poteškoća u pravljenu tranzicije – transformacije u drugo stanje.

¹ Bezidejnost je više centralna za jungovsko mišljenje, više nego ta transformativna moć simbola za koju Jung pronalazi anticipaciju u misteriji religija, u hrišćanstvu (dakle, krst koji je nosio Isus na putu od smrtnosti do besmrtnosti) i u alhemiji, u kojoj je uvijek bila potraga za elementom, (na primjer, živom) koji olakšava promjenu u materiji i psihi.

To je stanje sa kojim bilo koji čovjek u bilo koje vrijeme može učiniti tranziciju: sa simbolom može promijeniti sebe. Pa, što ovo znači? Naravno, ja sada govorim o simbolu uopšte; vjerovanje je, na primjer, nazvano *symbolum*. To je sistem ili simbolička formula koja se primjenjuje kada je duša u opasnosti. Religiozni simbol koristi se protiv opasnosti duše. Simbol funkcionira kao vrsta mašine, može se reći, pomoću koje se transformira libido. Za detaljnije objašnjenje o simbolu preporučujem vam da pročitate moj esej „O psihičkoj energiji“.² Vidite, pomoću simbola takva opasnost može se prihvatiti: može se podnijeti, svariti. Inače, kao u Ničeovom slučaju to je veoma opasna situacija: bez zaštite izloženi smo naletu nesvjesnog. On je izbrisao svoj simbol kada je izjavio da je Bog mrtav. Bog je takav simbol, ali Niče je izbrisao sve stare dogme. Uništio je sve stare vrijednosti, pa nije ostalo ništa da ga odbrani.

To je ono što ljudi ne znaju: da su izloženi, goli pred nesvjesnim, kada više ne mogu da koriste stare načine, posebno, pošto danas čak i ne razumiju što oni znače. Ko razumije značenje Trojstva ili koncepciju bezgrešnog začeca? A, jer više ne razumiju te stvari racionalno oni ih uništavaju, ukidaju ih, pa su bespomoćni i moraju da potisnu svoje nesvjesno. Ne mogu ga izraziti jer je neizrecivo. Bilo bi izrecivo u dogmi ukoliko prihvatate dogmu, ukoliko osjećaju da dogma živi, ali to ne znači olako reći: „Ah da, prihvatam dogmu“. Jer je ne razumiju; čak se i ne razumiju u ova pitanja srednjovjekovnog čovjeka. On je na neki način znao, ali njegove impresije ili njegove racionalizacije za nas su apsolutno beznačajne, i zato ih odbacujemo. Ako razumijemo simbole možemo ih prihvatiti, a oni bi funkcionisali kao što su uvijek funkcionisali, ali takođe odgovarajući način je izbrisan. A, kad nestane, nestao je zauvijek; simboli su izgubili svoju specifičnu vrijednost.

² Prvi esej u CW 8.

Naravno, to je jer su ovi stari simboli sasvim nestali, pa Niče može dati najneozbiljniju izjavu da je Bog mrtav, što je baš kao da sam ja proglasio da je predsjednik Sjedinjenih Država mrtav, da Ruzvelt ne postoji. Ali, on postoji i nije mu važno da li sam ja rekao da je on mrtav. Niče je mislio ako neko jednom kaže da Bog postoji, a kada naravno to ne dokažu, ne donese neki dokaz, to znači da Bog ne postoji. Vidite, *Bog* je samo formulacija prirodne činjenice – nije važno kako je zovete, Bog ili instinkt, ili što vam drago. Neka viša sila u vašoj psihologiji može biti pravi Bog, a vi ne možete reći da ta činjenica ne postoji. Činjenica postoji kao što je uvijek postojala; psihičko stanje je uvijek tu, a ništa se nije promijenilo nazivajući ga drugim imenom. Sama činjenica da je Niče izjavio da je Bog mrtav pokazuje njegov stav. Bio je bez simbola, pa tako naravno, da napravi tranziciju, da napusti jedno stanje i pređe u drugo mentalno stanje bilo bi previše teško, ako ne i sasvim nemoguće. U ovom slučaju bilo je nemoguće.

Mrs. Sigg: Pomalo je teško pomisliti da Niče nije imao simbol; mislim da je imao dva simbola, dva vjerovanja. Vjerovao je u Natčovjeka i u vječito vraćanje.

Prof. Jung: Da, to je *Ersatz*, kompenzacija.

Mrs. Sigg: Ali, zašto to nije bilo validno?

Prof. Jung: Zato što je to bilo samo ono što je njegov um učinio; njegov um je pronašao te ideje kako bi kompenzirao nalet nesvjesnog koji je došao odozdo sa takvom snagom da je on pokušao da se popne na najveće planine i bude Natčovjek. On znači čovjek gore, a ne ovdje, negdje u budućnosti, na sigurnom mjestu gdje ne može biti dohvaćen od te užasne sile odozdo. Vidite, on to nije mogao prihvatiti. To je bio pokušaj njegove svijesti, smjelo otkriće, smjela struktura koja je propala kao što uvijek propada. Bilo koja struktura izgrađena umom nasuprot nesvjesnom, nije važno koliko hrabra uvijek će propasti jer nema stopala, nema korijene. Samo nešto što je ukorijenjeno u

nesvjesno može živjeti, jer je ono njeno porijeklo. Inače, kao biljka je koja je izvađena iz tla. Da je Niče pokušao da stvori strukturu *nasuprot* nesvjesnom vidi se svugdje – u silasku u vulkan, na primjer. Odmah pravi svijetlo od nje: upletena je u dijalog sa vatrenim stubom i tako propada, kao što znate. U „Najtišem času“ nesvjesno mu se primiće na najgrozniji i prijeteći način, a on nema adekvatan odgovor. Sada dolazimo do trećeg dijela, a ista stvar se nastavlja; još uvijek pokušava da asimilira navalu nesvjesnog, a u sljedećem poglavlju on mora dati način. Mora da napusti prijatelje i odbaci život koji je do tada živio, mora da ode u samoću kako bi udovoljio zahtjevima onoga što dolazi iz nesvjesnog. On ga uopšte nije svario. Pa, rekao bih, Natčovjek je pronalazak, nije simbol.

Simbol nikada nije pronalazak. On se čovjeku *dogđa*. Ono što možda zovemo dogmatske ideje vrlo su primitivne ideje koje su se čovjeku dogodile mnogo prije nego što je razmišljao o njima, počeo je da razmišlja o njima mnogo kasnije nakon što su se pojavile po prvi put. Naši preci nikad nijesu razmišljali o uskršnjim jajima ili božićnom drvetu, upravo su se *dogodili*. A, sa tako kompikovanim ritualima koje vidimo kod primitivaca ili u starim civilizacijama koje su relativno primitivne nije se nikad na početku mislilo. Bili su završeni, a onda nakon nekog vremena došli su mislioci koji su pitali: „Pa, zašto dođavola radimo te stvari“? Postojalo je Trojstvo ili trijada bogova davno prije nego što je nastala dogma. Postojalo je bezgrešno začće i djevičansko rođenje prije nego što je bilo ko spekulisao zašto je Marija morala biti djevice. (Čudesno rođenje djevice dogodilo se davno prije; to nije bio nedavni proces). Pa, da stvar bude simbol mora biti veoma stara, najizvornija. Na primjer, da li su rani hrišćani smatrali da iza ideje o svetoj pričesti leži ta o kanibalizmu? Nemamo dokaze za to, ali naravno, to je tako: to je vrlo primitivan način sudjelovanja u životu nekog koga ste pobijedili. Kada Crveni Indijanci jedu mozak ili srce ubijenog neprijatelja to je pričest, ali niko od crkvenih otaca

nikad nije pomislio objasniti pričest na takav način. Jer, da njihova sveta pričest ne sadrži staru ideju o kanibalizmu ne bi živjela, ne bi imala korijene. Svi korijeni su mračni.

Pa sada, prvo poglavlje u trećem dijelu *Zaratusstre* je „Skitnica“. Ideja je da on mora napustiti svoju zemlju, a on opisuje penjanje preko grebena planine na drugu stranu. Planinski izgled se mijenja, a zatim on ponovo silazi na more gdje se ukrca na brod. To je stari simbol noćne plovidbe morem, navigacije morem nesvjesnog do nove zemlje, a to je *transitus*. Vi znate, u drevnim misterijama *transitus* je uvijek bio težak; heroj je morao da se podvrgne preobražaju izvršavajući teške zadatke. Na primjer, Mitra je na spomenicima uvijek predstavljan kako nosi bika, što znači sebe u životinjskom obliku; imao je na ramenu svoju životinjsku stranu. A, *transitus* je prikazan na putovanju Isusa prema krstu, tj, idući od života do smrti, noseći taj simbol, krst. U Mitrinom kultu to je nošenje bika koji je i on sam, kao što je Hrist krst, što god to značilo. A, u Atisovom kultu to je bilo nošenje drveta u pećinu Majke, koje je bilo Atis. Takođe, takozvana *altha*, teško djelo, suđenje ili provjere kojima se ljudi moraju podvrgnuti u inicijacijama pripadaju *transitusu*.

Postoji inicijacijsko neolitsko mjesto Hypogaeum i podzemna crkva u Hal Safieni na Malti gdje sam vidio mjesto za tranziciju. To je vrlo vjerovatno bio kult Majke. Prije dolaska na najsvetije mjesto u dubinama hrama tu je, reklo bi se, multićelijska materica, središna okrugla pećina sa susjednim malim pećinama poput otvora za posmatranje u zidu, pa čovjek može samo upuzati kroz jednu od tih pregrada u sljedeću pećinu; a onda je u retorti ili boci, ili uterusu, gdje se morao izleći. Tamo su pronađeni inkubacioni simboli, terakota figure žena u inkubacionom snu. Zatim, prije dolaska na najdublje mjesto postoji ispust u silasku oko dva metra dubok koji je ispunjen vodom, pa ko god se spustio u tamu – ili je možda bilo osvjetljeno bakljama – morao je proći kroz vodu da se

metaforički utopi kako bi izašao na drugu stranu. Naravno, hrišćansko krštenje je ista ideja, dio procesa preobražaja, a ljudi su bili bukvalno potapani. To se sada izrodilo u nekoliko kapi što se provodi u našoj postojećoj hrišćanskoj crkvi, ali nekada su ljudi zaista potapani u vodu kao da su se utopili. Vidite, to je opasno, vrsta metafizičke smrti kroz koju se mora proći kako bi se došlo do novog stava, preobražaja sebe. Pa, prelazak preko planine dio je *altha*, teško djelo, a Niče to izražava u tekstu. On ima veoma depresivne misli koje, naravno, čine tranziciju posebno neprijatnom. Tada, kada vidi more on kaže:

„Ah, to mračno, tužno more, ispod mene! Ah ti tamni noćni jadi! Ah, sudbino i more! Prema vama sad moram da *siđem!*”

Naravno, more je nesvjesno do kojeg on mora da siđe, a ono takođe znači sudbinu, jer nesvjesno je sudbina. Tu su vaši korijeni, a ono što su vaši korijeni ono je što ćete dobiti. Pa, silazak u nesvjesno vrsta je fatalnosti; pokoravanje sudbini ne znajući što će biti ishod, kao što neolitski čovjek koji je upadao u vodu i mrak nije znao što će se sljedeće dogoditi. To je vjerovatno bio test za njegovu hrabrost; u svakom slučaju bilo je neprijatno upasti u mrak, hladnu vodu, ne znajući koliko je duboka i da li je nešto strašno u njoj. To je sada Ničeov osjećaj; zna da mora ići dolje. On daje način u neočekivanom maniru nečemu čemu je previše potcijenio vrijednost, a što je prethodno učinio veoma svijetlim. Vidite, mogao je naučiti kada je sišao dolje u vulkan, ali to je bilo previše neprijatno – nije ga mogao razumjeti. Držao se svoje svijesti koja je bila sasvim racionalna i nije napravio ništa od vulkana, a zatim je mislio da se bavio prevazilaženjem. Ali, sada ono ponovo dolazi. Kao što Faust na jednom mjestu kaže: „*In verwandelter Gestalt, Ueb'ich grimmige Gewalt* („U drugom obliku ja tražim okrutnu moć“).

„Ja stojim pred mojom najvećom planinom prije mojeg najvećeg lutanja: zato, prvo moram da siđem dolje dublje nego što sam se ikada popeo“.

To je pokušaj da ga učini prihvatljivim, vrsta racionalizacije ili rješenja. On kaže: „Ah dobro, ja moram sići u tu groznu stvar; to je neizbježno“, kao što se može misliti o nekakvoj užasnoj prijetnji za svoju egzistenciju, pa kaže se: „Pa, *reculer pour mieux sauter*!“³ Ili, kao što se može reći: „Ah, ja baš silazim u nesvjesno“, ili, „Imam loš napad jer postavljam božićno drvo, ali nakon toga biće veoma lijepo“. U inicijacijama podnosi se sav taj bol radi iskupljenja: postaje se prosvijetljen, ili se stiče neko tajno znanje. Ali, u stvarnosti to se ne osjeća tako, već se osjeća kao silazak u hladno more sa svim njegovim čudovištima, a poslije svega nema obećanja o božićnom drvetu. Ali, Niče obećava sebi da će nakon toga doći planina – to je superstruktura – a vidjećemo kako on gradi tu visoku planinu koja ne može savladati.

„Dublje dolje u bol, nego što sam se ikada popeo, čak do njegovih najernjih talasa. Tako želi moja sudbina. Dakle! Ja sam spreman“.

Pa nakon njegove korisne misli da će planina doći nakon toga, on ponovo kaže: „Ne, ti silaziš“. Naravno, to je veoma teško, veliki poredak, a malo dalje kaže:

„Sve kao da još spava, rekao je; čak i more spava. Pospano i čudno njegovo oko bulji u mene.

Ali, diše toplo – ja to osjećam. A takođe, osjećam da sanja. Pospano se prevrće na tvrdim jastucima.

Počujte! Počujte! Kako stenje od loših uspomena! Ili, zlih očekivanja?

Ah, ja sam tužan pored drveta, ti mračno čudovište, a ljut sam na sebe čak i radi tebe.

Ah, ta moja ruka nema dovoljno snage! Zaista, rado bih te oslobodio tvojih zlih snova!“

Ovo je veoma značajan pasus. Vidite, on pokušava da izrazi ono što osjeća dok stoji na planini gledajući dolje u more. Izgled nesvjesnog je kao dremljivo more; ne zna se što će biti kada se

³ Korak nazad kako bi se skočilo bolje.

probudi. Zasad još uvijek je tajanstveno, vrlo tiho, kao neko ko sanja. Ali, diše – živo je sa sanjivim životom. A, zvuk zapljuskivanja talasa opisan je kao uzdisanje; more pati od zlih uspomena ili možda od zlih očekivanja. Naravno, to je projekcija. *Ono* ima zle uspomene, čak i zla očekivanja, kao što smo već čuli. A sada, nakon što je napravio tu projekciju odmah se oslobađa težine vlastitog zla i zaista razmatra liječenje mora, nesvjesnog, njegovih zlih snova i uspomena. Ali, nesvjesno nema loše uspomene, kao ni što more nema loše uspomene. To je antropomorfno: čovjek ima loša očekivanja, čovjek pati od svojih uspomena i on može imati snove. Ali, kako bi ikada iko mogao da zamisli biće koje je sposobno da prirodu oslobodi od njenih svijet–stvarajućih snova? Ti snovi su božanski, stvaralačke misli – sam život prirode. Naravno, pitanje je kako se on može osloboditi od tih zlih snova, a Niče je mogao izvući taj zaključak ako je to mogao dozvoliti. Ali, to je patološki: on nije mogao dozvoliti tu iskrenost. Uvijek je dozivao najiskrenijeg filozofa, ali nije mogao dopustiti da bude iskren sa sobom. Da, bio je iskren u sto hiljada minornih detalja – vidio je istinu u drugim ljudima – ali, kada se to zaista njemu dogodilo nije mogao izvući korektnu zaključku. Da to nije mogao u ovoj situaciji pokazuje da li je, ili nije, želio da to vidi, ili je bio zaslijepljen idejom da je veliki dasa koji je pisao knjige koje su objektivne, a nijesu subjektivne.

Mnogi pisci misle da njihova knjiga nije lična, da je objektivna, kao da je Bog otpustio svijet iz njihovih njedara: „Postoji svijet koji ide sam, to nijesam ja !“ Sigurno, u tom slučaju Niče je trebao shvatiti da je ideja o liječenju mora od njegovih zlih snova bila neka izuzetna pretpostavka; to je sličnost svemogućem bogu, a to je čak vrsta estetskog testa čiji takt treba spriječiti. Ali, to stvara izvanredan paradoks, stvara dobro čitanje. To zvuči čudesno za prirodu reći: „Hoću li te ja osloboditi snova ?“ Već ste velika planina. To pokazuje izuzetnu oholost,

ali ta velika planina drhti od straha, a to je ono što on ne može dopustiti sebi da vidi. To je previše. Zato apsolutno vjerujem da on nije bio u stanju. Međutim, imao je neko razumijevanje toga kao što možemo vidjeti u sljedećem paragrafu:

„A, dok je Zaratustra to govorio nasmijao se sebi samom sa melanhonijom i sjetom. Što! Zaratustra, rekao je, žudiš čak da pjevaš utjehu moru?

Ah, ti dobroćudna ludo, Zaratustra, ti slijepo povjerljivi čovječe! Ali, takav si uvijek bio: uvijek si svemu užasnom prilazio sa povjerenjem.

Svako čudovište ti bi milovao (Stvarajući svijetlo od njega!) Dašak toplog daha, malo mekih čuperaka oko njegove šape – i odmah si bio spreman da ga miluješ i mamiš“.

Ne znajući što je sve to. Čak i taj mali uvid nije uzet ozbiljno, već zabavno, kao što ljudi sa estetskim stavom uzimaju stvari. To je bio sam Niče koji je rekao u svojim *Unzeitgemassige Betrachtungen*: „Poslije svega, svijet je estetski problem“.⁴ Ali nije, on ide pravo pod kožu. To je ono što je on uvijek pokušavao da izbjegne, ali to nije mogao izbjeći, iako je pokušao da ga odbaci.

Miss Hannah: Vaš govor o estetskom stavu čudi me, da li je za Ničea bilo moguće da se potčini kao umjetnik dajući sebi uzde? Neki pasusi (u „Noćnoj pjesmi“, na primjer) dokazuju da je on ponekad mogao biti veoma veliki umjetnik.

⁴ U određenom smislu, glavni motiv Ničeovog eseja „Richard Wagner u Bajnojtju“ je da je umjetnost, a ne religija, moral ili politika, ta koja apostrofira i u nekoj mjeri rješava životne probleme. Iz činjenice da je umjetnost odraz „jednostavnijeg svijeta, brže rješavanje zagonetke života – umjetnost izvlači veličinu i nužnost“, (sec. 4). U vrijeme kada je jezik bolestan muzika ostaje da obezbijedi „ispravan osjećaj, neprijatelj je svih konvencija“, (sec. 5). *Nesavremena razmatranja*, prevod Anthony M. Ludovici, u N / Komplet, tom I, dio I. Ili, opet u *Volji za moć*: „Mi imamo umjetnost da ne bi umrli od istine“, (Knjiga III).

Prof. Jung: On je *bio* veliki umjetnik, ali takođe, bio je i filozof, a mi od filozofa očekujemo da misli. Njegovo djelo bježi sa njim, a to je njegova slabost. Takva stvar ne bi se dogodila Geteu, Šileru ili Šekspiru. To je bila njegova slabost: bio je genije sa velikom rupom u sebi.⁵

Predavanje I

19. oktobar 1938

* * *

Pa, određena mjesta koja Niče vidi i kritikuje apsolutno su ispravna, a pokazuju ga kao značajnog psihologa; on je jedan od najvećih psihologa koji je ikad živio, zbog svojih otkrića.⁶ Neke stvari vidio je veoma jasno, a istakao ih je čak okrutno, ali one su istine – naravno, neprijatne istine. Ako su takve istine izrečene određenim tonom glasa to je podrivanje, destruktivno i nečovječno.

Sada ću izdvojiti neke napomene koje mi izgledaju posebno interesantne i značajne za našu psihologiju. Dakle, on kaže:

„Neki od njih imaju *volju*, ali većinu *drži tuđa volja*. Neki od njih su pravi, ali većina su loši glumci.

„Postoje glumci između njih bez da to znaju, i glumci bez namjere, pravi su uvijek rijetki, naročito izvorni glumci“.

Ovdje on pravi vrlo zgodnu primjedbu, takođe, što je njegovo obilježje; u stvari, ako shvata što je rekao ovdje on stvarno treba da vidi svoju projekciju. Jer, jasno vidi da vrlo malo pojedinaca

⁵ Tomas Man je napisao: „Niče je naslijedio od Šopenhauera tvrdnju da je svijet samo predstava – to jest, da život može biti opravdan samo kao estetski fenomen“. „Ničeova filozofija u svijetlu savremene istorije“, *Poslednji eseji*, (New York, 1951, str. 141).

⁶ Jungova pohvala za Ničea kao psihologa poput je Ničeove za Stendala i Dostojevskog, i Frojdove za Šekspira i ostale pjesnike.

ima svjesne namjere, ili da su sposobni da svjesno odlučuju, govoreći: „Ja želim“. Većinu drži tuđa volja, što znači da su žrtve svoje takozvane volje. Naravno, trebao je okrenuti taj zaključak i primijeniti ga na sebi. Trebao se zapitati: „Da li sam ja neko ko ima volju, ili sam možda neko ko izvršava tuđu volju – da li sam možda žrtva? Da li sam pravi glumac ili loš glumac?“ Ali, Ničeovo obilježje kroz knjigu je da se njegov sud veoma rijetko njemu vraća. Sada ćemo doći na mjesto gdje se čitava ta teška tendencija iznenada njemu okreće, a samo je uz ogromne teškoće može suzbiti i držati u kutiji gdje ga ne bi previše povrijedila. Ali, ovdje on ne pokazuje znak primjene toga na sebi; prosto drži govor drugima. Naravno, u pravu je u svom zaključku da većina ljudi nije sposobna da ima volju; drže se tuđe volje, prosto reprezentuju živu stvar u sebi bez odlučivanja za ili protiv nje. Čak i njihove odluke, čak njihovi moralni konflikti samo su demonstracija žive stvari u njima; sami se događaju.

A, vrlo teško je reći do koje mjere svi mi funkcionišemo na takav način. Niko se ne bi usudio reći da on nije samo glumac sebe, tog osnovnog Sopstva koje živi u njemu. Ne možemo reći koliko smo slobodni ili djelimično slobodni od prirode nesvjesnog, čak i u našim najsavršenijim postignućima ili najvećim težnjama. Vjerovatno smo glumci, oruđe, alat bića većeg od nas, barem većeg u posjedovanju većeg obima ili periferije od one u kojoj se mi nalazimo. Ta teškoća uvijek postoji jer ne znamo dovoljno o nesvjesnom; nesvjesno je to koje ne poznajemo, zato ga zovemo nesvjesno. Ne možemo reći koliko daleko doseže, a nikad ne možemo reći: „Ovdje sam sasvim slobodan“, jer čak i naša sloboda može biti uloga nama namijenjena koju moramo da odigramo. Može biti da smo svi mi pravi glumci u izvjesnoj mjeri, a zatim u drugoj mjeri loši glumci, ili čak budale koji misle da je istina: „Ja hoću“. Jer, čovjek je najbudalastiji kad kaže: „Ja hoću“; to je najveća iluzija. Ideja da smo loši glumci manja je iluzija, a ideja da smo pravi glumci najmanja je iluzija, ako je iluzija uopšte.

Zanimljivo je da Niče nije trebao doći do takvog zaključka, ali to je nedostatak znanja za koji on nije mogao biti odgovoran. Pomoglo bi mu da je mogao malo više znati o istočnoj filosofiji – na primjer, da je znao takvu rečenicu kao ovu: „Potrebno je igrati ulogu kralja, prosjaka i zločinca, biti svjestan bogova“. Ovo je djelić istočne mudrosti: da onaj ko je kralj treba biti svjestan činjenice da je on kralj samo ako je neko drugi prosjak, zločinac ili lopov. To je uloga koja mu je data: on se *nalazi* u određenoj situaciji koja se zove „kralj“, neko drugi zove se „prosjak“, ili „lopov“, a svako od njih mora da ispuni tu ulogu, nikad ne zaboravljajući bogove koji su im dodijeli ulogu. To je veoma nadmoćno gledište koje smo propustili u Ničea, zajedno sa nedostatkom svijesti o sebi na neki način, izostankom samokritike, koji nikad ne gleda na sebe na reflektivan način, nikad se ne ogledajući u ogledalu svog vlastitog razumijevanja. Samo je bio zaslijepljen sobom, pun sebe, fasciniran, a zato inflantisan.

„Ovdje je malo muškaraca: zato se njihove žene muskulinizuju. Samo ko je dovoljno muškarac – *sačuvaće ženu* u ženi“.

Ovo je vrlo čudna napomena. Ako sa „muškarac“ misli na ljudsko biće to bi bilo sasvim razumljivo, jer što smo manje svjesni svoje vlastite uloge ili što smo manje svjesni sebe manje smo ljudi, jer smo tada inflantisani – kao što je on. Ali, on očito misli muškarac u smislu seksa, muško biće, a stoga zaključuje da se žene maskulinizuju. Pa, pronalazi neku vrstu ženstvenosti u muškarcima svoga vremena; sklonost žena da se maskulinizuju korespondira sa feminizacijom muškaraca. Dakle, to je čudna činjenica. Emancipacija žena koja je počela u njegovo vrijeme jedan je od prvih simptoma ove sklonosti kod žena. On ne govori o korespondirajućoj tendenciji kod muškaraca – naravno, ne – ali daje tu izjavu koja, naravno, duva u lice njegovog vremena, jer ti muškarci nijesu zamišljali da su naročito feminizirani. Muškarci nikad to ne pretpostavljaju. Ali, u ženama to je očito postalo antipatično, kod Mrs. Punkhurst i

takvih ljudi, na primjer;⁷ ali, ta čitava tendencija stvaranja vrste muškaraca od žena posebno je upečatljiva. Feminizacija muškaraca nije bila tako očita, ali zapravo postoji nešto vrlo neobično kod muškaraca današnjice: postoji vrlo malo pravih muškaraca. To dolazi iz činjenice koju otkrijete kad pogledate muškarce izbliza i sa malo otrovnijom projekcijom, većina ih je posjednuta animom – praktično svi. Naravno, isključujem sebe! A, sve žene su blago posjednute svojim sablasnim prijateljem animusom koji izaziva njihove muške kvalitete. Pa, ako pomiješate muškarca i ženu u jednu osobu što proizvodite?

Miss Hannah: Hermafrodita.

Prof. Jung: Da. Pa, svi mi u izvjesnoj mjeri težimo, svjesno ili nesvjesno, da igramo ulogu hermafrodita; pronalazimo čudesne primjere u načinima žena trenutno u svijetu. A, muškarci čine isto, *nolens volens* (lat. – voljno, nevoljno, pp.), ali više u moralnom smislu. Kultivišu duboke glasove i sve vrste muških kvaliteta, ali duše su im poput mekog putera; kao po pravilu posve su posjednuti vrlo sumnjivom animom. Da nesvjesno izlazi i uzima posjed svjesne ličnosti osobenost je našeg vremena. Ja sam do te ideje došao sasvim nezavisno. *Zaratustru* sam pročitao kao student, a 1914. godine ponovo sam ga čitao, ali nijesam otkrio taj pasus. Naravno, možda je moje nesvjesno bacilo oko na to, ali ne bih rekao da je Niče bio odgovoran za tu ideju u meni, jer to sam pronašao u svijetu i ljudskim bićima. Smatram to činjenicom: prema mojoj ideji Niče je ispravno primijetio. Pa, što objašnjava ova činjenica o miješanju polova u jednoj osobi? To je strujanje i poplava nesvjesnog. Nesvjesno

⁷ Emmanuele Gouldner Punkhurst (1858 – 1928), počela je svoju karijeru borca za ljudska prava dovoljno tiho, ali postala je sve više razmetljiva, čak i nasilna. Zatvorena je 1914. godine poslije pokušaja da protutnji kroz Bakingemsku palatu, ali je 1918. godine pomogla da se u Engleskoj proširi pravo glasa i na žene.

zauzima mjesto svjesnog koje treba biti dobro definisano, muško žensko, ali pošto je posjednuto sa nesvjesnim postaje pomiješano biće, nešto od hermafrodita.

Mrs. Crowley: Ima li to veze sa ekstremnim naglaskom na racionalnu svijest u naše vrijeme – pa, razmjerno bi bili povučeni iz nesvjesnog – kao što smo podložni njegovom uticaju zbog jednostranog stava? To bi takođe moglo imati veze sa njegovom slikom o vječnom vraćanju. Imamo paralelu u simbolu Jina i Janga koji izražavaju vječito smjenjivanje arhetipova. Dok dominira Jang imamo naglasak na Logosu. Pa, Jin nosi novi kod vrijednostima, a naravno, dok staro nestaje u nesvjesnom postoji konflikt koji ima veoma remeteće djelovanje na svijest.

Prof. Jung: To je činjenica, ali mi treba da imamo razlog zašto nesvjesno dolazi tako blizu svijesti, baš kao i što se svijest odvojila. Mora postojati razlog zašto se to nije dogodilo davno, jer moramo priznati da se čovjekova svijest nije mnogo uvećala od srednjeg vijeka. Stekli smo vrstu horizontalnog znanja, takoreći, ali veličina svijesti i njen intenzitet povećali su se veoma malo. Ti ljudi iz srednjeg vijeka bili su sposobni za izuzetnu koncentraciju uma – ako uzmete u obzir njihova djela iz umjetnosti, na primjer, tu ustrajnost, ljubav za detalje, i tako dalje. Bili su isti kao ljudi koji u naše vrijeme rade sa mikroskopom. Naravno, iz dogmatsko gledišta mi smo različiti, ali kao što je Vilijam Džejms rekao u govoru o prirodnoj nauci našeg vremena, naša narav je pobožna. Narav u kojoj živimo i radimo ista je kao ona u srednjem vijeku samo je ime različito; to više nije duhovni predmet već se sada zove nauka.⁸

⁸ Za Williama Jamesa (1842 – 1910), nauka, za razliku od religije i njene vrste filosofije, daleka je, opšta i iznad svega bezlična. Iako je kao Jung imao medicinsku diplomu bio je visoko kritičan prema naučnicima, praveći religiju od njihove posvećenosti. Posebno vidite, Predavanje XIV i XX u *Vrstama religioznih iskustava*. Jung je stigao da malo upozna Džejmsa kada je posjetio Masačusets 1909. godine.

Mrs. Crowley: Ali, tada u srednjem vijeku postojala je vrsta braka između nauke i religije.

Prof. Jung: Da, ali što objašnjava činjenicu da nesvjesno izlazi sada?

Mrs. Baumann: To je zato jer religija više ne djeluje.

Prof. Jung: Da, to je jedan od glavnih razloga. Religija je veoma podesno sredstvo za izražavanje nesvjesnog. Glavni značaj svake religije je da njeni oblici i rituali izražavaju neobični život nesvjesnog. Odnos između religije i nesvjesnog svuda je očigledan: sve religije su prepune figura iz nesvjesnog. Pa, ako imate takav sistem ili formu u kojoj se izražava nesvjesno ono je uhvaćeno, izraženo je, živi sa vama; ali, u trenutku kada je taj sistem poremećen, u trenutku kada gubite vašu vjeru i vašu konekciju sa tim zidovima, vaše nesvjesno traži novi izraz. Tada, naravno, pojavljuje se kao vrsta haotične lave u vašoj svijesti izobličavajući i remeteći vaš sistem svijesti koji je jednostrano polan. Muškarac postaje izobličan sa posebnim ženskim kvalitetom nesvjesnog, a žena sa muškim kvalitetom. Pošto više ne postoji forma za nesvjesno ono preplavljuje svjesno. To je tačno kao sistem kanala koji je umnogome zakrčen: voda preliva u njive, a ono što je ranije bila suva zemlja postaje močvara. Štoviše, Zaratustra je religiozna figura, a knjiga je prepuna religioznih problema; čak je i stil u kojem je napisana religiozan. To je kao da su sva talasanja hrišćanstva iscurila; Niče je zatrpan svim tim materijalom koji više nema mjesta u crkvi ili u hrišćanskom sistemu simbola. U svojem najboljem djelu Džejms Džojls je isti, ali u njegovom slučaju to je negacija katoličke crkve i katoličkih simbola;⁹ pojavljuje se podzemna kloaka i prazni svoje sadržaje u svijest, jer kanali su začepljeni.

⁹ Kao što je rekla njegova glavna ličnost u „*Portretu umjetnika u mladosti*“, napisanom 1916. godine: „Ja neću služiti onome u što više ne vjerujem, makar se to zvalo moj sami dom, moja otadžbina ili moja crkva“, (New York, 1964, str. 245).

Miss Wolff: Zar nedjelotvornost dogme nije paralelni fenomen, a ne uzrok za poplavu nesvjesnog? Zato možemo dalje pitati: „Što se dogodilo da hrišćanski simbol više ne sadrži nesvjesno“?

Prof. Jung: Da, to bi bilo dodatno pitanje. Zašto smo prestali da se držimo dogme Ali, to vodi daleko; to je istorijsko pitanje koje ima veze sa posve različitom orijentacijom našeg intelekta, otkrićem svijeta i svim tim, što god to značilo. A, to ima veze sa nužnošću novog razumijevanja koje nije pronađeno. Staro razumijevanje je tu negdje – možda iza galaktičkog sistema – Bog sjedi na prijestolu, a ako koristite vaš teleskop možda možete da ga otkrijete; inače, nema Boga. To je stajalište naše nedavne prošlosti, ali ono što treba da shvatimo je da te figure nijesu negdje u svemiru, već su stvarno date u nama. One su ovdje samo mi to ne znamo. Jer, mislimo da ih vidimo u kosmičkim daljinama tamo ih ponovo tražimo. Baš kao što astrolozi govore o zvijezdama i posebnim vibracijama koje dobijamo od sazviježđa, zaboravljajući da se usled precesije (ast. pomjeranja unaprijed, pp) ravnodnevnicama astrološke pozicije razlikuju od astronomskih. Ništa ne dolazi od zvijezda; sve to je u nama. U tim stvarima još uvijek nismo napravili mnogo napretka, jer čini se da je neizrecivo teško učiniti da ljudi razumiju *stvarnost psihe*. To je kao da ne postoji, ljudi misle da je ona iluzija; samo proizvoljni izum. Ne mogu vidjeti da se u bavljenju psihom bavimo *činjenicama*. Ali, naravno, ne takvim činjenicama kao što se obično razumiju. Na primjer, kada Mr. X kaže: „Bog postoji“ tada to ne dokazuje ni da postoji niti da ne postoji. Njegov takav govor ne proizvodi božje postojanje. Zato, što ljudi kažu ne znači ništa, to jest, to nije činjenica. Ali, činjenica je da Mr. X vjeruje u Boga sasvim nezavisno od pitanja da li drugi ljudi drže da Bog postoji, ili da ne postoji. Psihička stvarnost je da ljudi vjeruju u ideju o Bogu, ili da u nju ne vjeruju. Bog je zato psihička činjenica. Ni kamenje, ni biljke, niti argumenti, ni teolozi ne

dokazuju Božje postojanje, samo čovjekova svijest otkriva Boga kao činjenicu, jer je činjenica da postoji ideja o božanskom biću u čovjekovom umu. To nije poznati argument Anselma od Kantemberija prema kojem ideja o najsavršenijem biću uključuje njegovo postojanje, inače ne bi bilo savršeno.¹⁰

Pa, stvarne psihološke okolnosti, ta neobična mješavina u karakteru polova prema mojoj ideji odlično je pitanje. Niče je to vidio, a naravno, to je jasno mogao vidjeti jer je to imao u sebi. Projekcija je zaista kao da imate projektor koji baca vašu psihologiju na ekran, pa ono što je malo u vama, što ne možete vidjeti, tu možete vidjeti vrlo veliko i različito. A, tako je i sa vašom projekcijom na druge ljude; trebate je samo uzeti natrag i reći: „To odavde dolazi; ovdje je svjetilka, a ovdje je film, i to je moje“. Tada ćete nešto razumjeti, a to je baš ono što ovdje nedostaje. Niče je uglavnom kritičan jer je njegova psihologija rođena iz te ozlojeđenosti. S jedne strane, imao je osjećanje inferiornosti, a zato, s druge strane, ogromno osjećanje moći. Gdje god postoji osjećanje inferiornosti tu je shema moćnog toka, jer stvari se mjere sa stajališta moći: „Da li je on moćniji od mene? Da li sam ja moćniji od njega?“ To je psihologija osjećanja inferiornosti. Ne zaboravite, Niče je autor *Volje za moć*. Pa, naravno, pošto je njegova kritika stvorena iz ozlojeđenosti, njegov sud je često previše otrovan, nepravedan; ali, kao što sam rekao često je zabijao nokte u glavu. Na primjer, ovdje:

„Ovo najgore licemjerstvo našao sam među njima, da se čak i oni koji naređuju pretvaraju da služe.

„Ja služim, ti služiš, mi služimo“ – tako ovdje čak pjeva licemjerstvo vladara – a, jaoj! Ako pravi gospodar bude samo pravi sluga“.

Na koga on upućuje – što pripada njegovom vremenu?

¹⁰ St. Anselm (1033 – 1109). Njegov „ontološki argument“ još uvijek je predmet ozbiljne debate u teološkim i filozofskim krugovima.

Mrs. Sigg: Frederika der Grosea, jer je rekao da kralj mora biti prvi sluga Države.¹¹

Prof. Jung: Da, a blizak njemu Bizmark rekao je nešto vrlo slično: „U službi mojoj otadžbini trošim se“.¹² To je bilo u svačijim ustima u Ničeovo vrijeme.

Mr. Alleman: I sada!

Prof. Jung: Ali, sada to je reakcija. To je razlog zašto naglašavam te stihove. Taj licemjerni stav sada je pronašao svoju osvetu ili svoju kompenzaciju. Sentimentalna hipokrizija služenja i odanosti, naravno, ima mnogo veze sa kasnim hrišćanstvom. U stvarnosti to je baš suprotno: hrišćanski slogan se koristi da pokrije ono što je čista volja za moć. Viktorijanska era je stvorila planinu laži. Frojd je, kao i Niče u tome, glavni značaj tih ljudi leži u njihovoj kritici svog vremena. Niče, iako nije bio doktor, takoreći, uradio je socijalni dio kritike, a Frojd kao doktor vidio je iza ekrana i pokazao zamršenost pojedinca – iznio je na vidjelo svu prljavštinu te strane.¹³ A, u sljedećim

¹¹ Frederick je bio nešto kao amater naučnik i dao je da se stave njegove misli na papir u širokom spektru tema. Uz pomoć Voltera napisao je knjigu o dužnosti poglavara države, *Anti Makijaveli*, koja je objavljena u Hagu 1740. godine. Kao što je biograf rekao o pasusu koji Jung navodi: „Uistinu, Frederick je mogao da kaže da je prvi sluga svojih podanika, jer niko ne bi osporio njegovu potpunu slobodu da čini pravo, koji je tvrdio da im služi“. (Pierre Gaxotte, *Veliki Frederik*, New Haven, 1942, tom 10, str. 152).

¹² Kao što je jedan naučnik rekao o Bizmarku: „On je rekao istinu kada je nekoliko godina prije napuštanja kancelarije, u momentu pomračenja i razočarenja, napisao ispod svog portreta: „*Patriae inserviendo consumor*“. Kuno Franke, „Bizmark i nacionalni tip“, u Kuno Franke iz.danju „*Njemački klasici devetnaestog i dvadesetog vijeka*“, (New York, 1914, tom 10, str. 9)

¹³ U svom spisu „*Sigmund Frojd u svom istorijskom okviru*“ Jung je proširio svoju tvrdnju da je: „Kao Niče, kao veliki rat, kao Džejs Džojs, njihov doslovni pandan Frojd odgovor na bolest devetnaestog vijeka.

poglavljima postoje aluzije koje upućuju na to da je Niče, takođe, imao uvid u ono što bi se mogla zvati medicinska strana stvari. Ali, takvi likovi kao Frojd i Niče ne bi došli u prvi plan – ne bi postojali niti se vidjeli – da se njihove ideje nijesu uklapale u njihovo vrijeme. Naravno, da mogu da ne budu u potpunosti istina – to je jednostrani aspekt, potrebni program za postojeće vrijeme – a, onda dođe vrijeme kad više nijesu potrebne, kada su velika greška, kada uopšte nemaju smisla. Ali, u Ničeovo vrijeme zabijale su nokte u glavu. Kada neko kaže: „Ja služim, ti služiš, oni služe“ to je upravo laž, ali dolaze vremena, ili su već ovdje, kada to nije više laž, kada ono što je bila laž postaje gorka istina. Sada čitave nacije pjevaju: „Ja služim, ti služiš, oni služe“, a mi smo blizu stanju, čak i u demokratskim zemljama, u kojem ne radimo ništa osim što služimo državi! Sve što radimo za državu je, ili za zajednicu. To više nije užasna laž, to je užasna istina.

Preveo i uredio: **Ilija Kapičić**